

VAMMAISTEN OPISKELIJOIDEN
VALMENTAVA JA KUNTOUTTAVA
OPETUS JA OHJAUS
AMMATILISESSA
KOULUTUKSESSA

OPETUSSUUNNITELMAN PERUSTEET
2000

Kansi Petri Tolppanen
Taitto Pirjo Hilkku
Paino Yliopistopaino Oy
Helsinki 2000

ISBN 952-13-0427-8

OPETUSHALLITUS
UTBILDNINGSSTYRELSEN

DNO 42/011/2000
MÄÄRÄYS Velvoittavana noudatettava
PÄIVÄMÄÄRÄ 17.3.2000
Voimassaoloaika 1.8.2000 lukien toistaiseksi
Säännökset, joihin määräyksen antaminen
perustuu: L 630/98, 3 § 2 mom ja 25 § 2 mom
A 811/98, muutettu 1139/99 8a § ja 10 § 4 mom

Ammatillisen koulutuksen järjestäjille ja
ammattillisille oppilaitoksille

VAMMAISTEN OPISKELIJOIDEN
VALMENTAVAN JA KUNTOUTTAVAN
OPETUKSEN JA OHJAUKSEN OPETUSSUUNNITELMAN PERUSTEET 2000

Opetushallitus on vahvistanut vammaisten opiskelijoiden valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen opetussuunnitelman perusteita koskevan määräyksen noudatettavaksi 1.8.2000 lukien toistaiseksi. Määräys perustuu ammatillisesta koulutuksesta annettuun lakiin 630/98 sekä asetukseen 811/98 ja siihen tehtyyn muutokseen 1139/99. Määräystä noudatetaan ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 630/98 3 §:n 2 momentissa tarkoitettussa vammaisten opiskelijoiden valmentavassa ja kuntouttavassa opetuksessa ja ohjauksessa.

Koulutuksen järjestäjä ei voi jättää noudattamatta opetussuunnitelman perusteita tai poiketa niistä.

	JUKKA SARJALA
Pääjohtaja	Jukka Sarjala
	HELI KUUSI
Ylijohtaja	Heli Kuusi

LIITE Informatiivinen liiteosa

TIEDOKSI Lääninhallitukset

Sisällys

1. LUKU

VAMMAISTEN OPISKELIJOIDEN VALMENTAVAN JA KUNTOUTTAVAN OPETUKSEN JA OHJAUKSEN TEHTÄVÄT JA TAVOITTEET	7
--	---

2. LUKU

OPINTOJEN MUODOSTUMINEN	8
2.1 Ammatilliseen peruskoulutukseen valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus (valmentava I)	8
2.2 Työhön ja itsenäiseen elämään valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus (valmentava II)	9

3. LUKU

OPINTOJEN TAVOITTEET JA KESKEISET SISÄLLÖT	10
3.1 Ammatilliseen peruskoulutukseen valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus (valmentava I)	10
3.1.1 Koulutuksen tavoitteet	10
3.1.2 Koulutuksen opintokokonaisuudet	11
Äidinkieli ja viestintä	11
Toinen kotimainen kieli ja vieraat kielet	11
Matematiikka	11
Tietotekniikka	12
Liikunta ja terveystieto	12
Toiminnalliset perusvalmiudet ja elämänhallinta	12
Motoriset taidot	12
Päivittäistoiminnot ja asumisvalmennus	12
Vapaa-ajan taidot	13
Elämänhallinta	13
Opiskelu- ja työelämävalmiudet	13
Ammatillisen koulutuksen ja työelämän tuntemus	14
Vapaasti valittavat opinnot	15
3.2 Työhön ja itsenäiseen elämään valmentava opetus ja ohjaus (valmentava II)	15
3.2.1 Koulutuksen tavoitteet	15
3.2.2 Koulutuksen opintokokonaisuudet	15
Tiedolliset valmiudet	15
Äidinkieli ja viestintä	15
Matematiikka	16
Tietotekniikka	16
Yhteiskuntavalmiudet	16

Työtaidot ja ammattiopinnot	16
Vuorovaikutustaidot	17
Toiminnalliset perusvalmiudet ja elämänhallinta	17
Motoriset taidot	17
Päivittäistoiminnot ja asumisvalmennus	17
Vapaa-ajan taidot	18
Elämänhallinta	18
Vapaasti valittavat opinnot	18
4. LUKU	
OPISKELIJAN ARVIOINTI	19
4.1 Arvioinnin tehtävä	19
4.2 Arvioinnin toteuttaminen	19
4.3 Todistus	20
5. LUKU	
MUUT MÄÄRÄYKSET	21
5.1 Kuntoutus	21
5.2 Opinto-ohjaus	21
6. LUKU	
OPETUSSUUNNITELMAN LAATIMINEN	22
6.1 Oppilaitoksen opetussuunnitelma	22
6.2 Henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS) .	23
LIITEOSA	
VAMMAISTEN OPISKELIJOIDEN VALMENTAVAN JA KUNTOUTTAVAN OPETUKSEN JA OHJAUKSEN OPETUSSUUNNITELMAN PERUSTEIDEN LAADINNAN LÄHTÖKOHDAT	

1. LUKU

Vammaisten opiskelijoiden valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen tehtävät ja tavoitteet

Ammatillisen peruskoulutuksen yhteydessä vammaisille opiskelijoille voidaan järjestää valmentavaa ja kuntouttavaa opetusta ja ohjausta. Sen tehtävänä on antaa vammaisuuden, sairauden, kehityksessä viivästymisen, tunne-elämän häiriön tai muun syyn vuoksi erityistukea tarvitseville opiskelijoille valmiuksia ammatilliseen koulutukseen, työhön sijoittumiseen ja oman elämän hallintaan. Koulutuksen tavoitteena on, että opiskelijalla on koulutuksen päätyttyä mahdollisimman hyvät valmiudet itsenäiseen elämään, koulutukseen tai työhön.

Koulutuksen tulee myös tukea opiskelijan myönteistä kehitystä ja vahvistaa hänen itseturtoaan ja elämäntaitojaan. Tavoitteena on, että opiskelijan itseluottamus kasvaa ja aloitekyky lisääntyy niin, että hän kykenee itsenäisesti tai opastetusti tekemään päätöksiä opiskeluaan ja elämäänsä koskevissa valinnoissa.

Vammaisten opiskelijoiden valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus voi olla:

1) Ammatilliseen peruskoulutukseen valmentavaa ja kuntouttavaa opetusta ja ohjausta (valmentava I)

Tavoitteena on antaa opiskelijalle sellaisia valmiuksia, että hän kykenee koulutuksen jälkeen osallistumaan edellytystensä mukaisesti ammatilliseen peruskoulutukseen tai hankkimaan ammatillisen uudelleen koulutuksen.

Koulutuksen laajuus on 20 – 40 opintoviikkoa, erityisten syiden perusteella 80 opintoviikkoa.

tai

2) Työhön ja itsenäiseen elämään valmentavaa ja kuntouttavaa opetusta ja ohjausta (valmentava II), jos opiskelijan ei vammaisuuden tai sairauden vuoksi ole mahdollista siirtyä ammatilliseen perustutkintoon johtavaan koulutukseen. Koulutus on tarkoitettu vaikeimmin vammaisille opiskelijoille.

Koulutuksen tavoitteena on, että opiskelija kykenee mahdollisimman

itsenäiseen ja rikkaaseen elämään sekä mahdollisuuksiensa mukaan myös osallistumaan työelämään itsenäisesti tai tuetussa työyhteisössä.

Koulutuksen laajuus on 40 – 120 opintoviikkoa.

Koulutuksen järjestäjä päättää, kumpaan koulutusryhmään henkilö kuuluu. Päätös tehdään yksilökohtaisten asiantuntijaselvitysten perusteella sen jälkeen, kun on kuultu henkilöä itseään, hänen huoltajiaan ja perheenjäseniään. Valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen yksityiskohtaiset tavoitteet määräytyvät joustavasti opiskelijan yksilöllisten voimavarojen ja hänen elämäntilanteensa mukaisesti.

Kumpaankin koulutusmuotoon tulee liittyä opiskelijan kuntoutusta, joka tukee muuta opetusta ja ohjausta. Opiskelijalle on laadittava moniammatillisena yhteistyönä yksilöllinen kuntoutumissuunnitelma. Tavoitteena on, että opiskelija pystyy selviytymään toiminnallisessa ja sosiaalisessa ympäristössään mahdollisimman itsenäisesti sekä pystyy löytämään aktiivisia toimintatapoja opiskelussaan ja muussa elämässään.

2. LUKU

Opintojen muodostuminen

2.1 AMMATILLISEEN PERUSKOULUTUKSEEN VALMENTAVA JA KUNTOUTTAVA OPETUS JA OHJAUS (valmentava I)

Ammatilliseen peruskoulutukseen valmentavan opetuksen ja ohjauksen laajuus on 20 – 40 ov. Eryisten syiden perusteella koulutuksen laajuus voi olla 80 opintoviikkoa. Yksi opintovuosi sisältää 40 opintoviikkoa, ja yksi opintoviikko vastaa opiskelijan 40 tunnin työpanosta.

Ammatilliseen peruskoulutukseen valmentava opetus ja ohjaus koostuu seuraavista opintokokonaisuuksista. Kunkin opintokokonaisuuden laajuus päätetään yksilöllisesti ja joustavasti opiskelijan edellytyksistä ja tavoitteista lähtien.

**Ammatilliseen peruskoulutukseen valmentava ja kuntouttava
opetus ja ohjaus 20 – 40 ov
(VALMENTAVA I)**

Äidinkieli ja viestintä

Toinen kotimainen kieli ja vieraat kielet

Matematiikka

Tietotekniikka

Liikunta ja terveystieto

Toiminnalliset perusvalmiudet ja elämänhallinta

Opiskelu- ja työelämävalmiudet

Ammatillisen koulutuksen ja työelämän tuntemus

Vapaasti valittavat opinnot

2.2 TYÖHÖN JA ITSENÄISEEN ELÄMÄÄN VALMENTAVA JA KUNTOUTTAVA OPETUS JA OHJAUS (valmentava II)

Työhön ja itsenäiseen elämään valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen laajuus on 40 – 120 ov. Yksi opintovuosi sisältää 40 opintoviikkoa, ja yksi opintoviikko vastaa opiskelijan 40 tunnin työpanosta.

Työhön ja itsenäiseen elämään valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus koostuu seuraavista opintokokonaisuuksista. Kunkin opintokokonaisuuden laajuus päätetään yksilöllisesti ja joustavasti opiskelijan edellytyksistä ja tavoitteista lähtien.

<p>Työhön ja itsenäiseen elämään valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus 40 – 120 ov (VALMENTAVA II)</p>
<p>Tiedolliset valmiudet (äidinkieli ja viestintä, matematiikka ja tietotekniikka)</p> <p>Yhteiskuntavalmiudet</p> <p>Työtaidot ja ammattiopinnot</p> <p>Vuorovaikutustaidot</p> <p>Toiminnalliset perusvalmiudet ja elämänhallinta</p> <p>Motoriset taidot</p> <p>Päivittäistoiminnot ja asumisvalmennus</p> <p>Vapaa-ajan taidot</p> <p>Elämänhallinta</p> <p>Vapaasti valittavat opinnot</p>

3. LUKU

Opintojen tavoitteet ja keskeiset sisällöt

3.1 AMMATILLISEEN PERUSKOULUTUKSEEN VALMENTAVA JA KUNTOUTTAVA OPETUS JA OHJAUS (valmentava I)

3.1.1 Koulutuksen tavoitteet

Tavoitteena on, että opiskelija saa mahdollisimman todenmukaisen kuvan työelämästä, erilaisista ammateista ja koulutuksen vaihtoehtoista, joiden pohjalta hän pystyy arvioimaan omia tavoitteitaan ja mahdollisuuksiaan.

Lisäksi tavoitteena on, että opiskelija osaa mahdollisimman itsenäisesti ja tavoitteellisesti hankkia tietoja ja löytää itselleen soveltuvimman ja turvallisen tavan työskennellä. Hän osaa myös käyttää hyödykseen monipuolisesti erilaisia tietolähteitä.

Lisäksi opetuksen ja ohjauksen tavoitteena on, että opiskelija osaa luottaa omiin kykyihinsä, selviytyy päivittäisen elämän tilanteista ja pystyy kehittämään elämänhallinnan taitojaan.

3.1.2 Koulutuksen opintokokonaisuudet

ÄIDINKIELI JA VIESTINTÄ

Opiskelija osaa puhua tai kommunikoida omalla vaihtoehdoisella tavallaan (esim. viittomakieli) ja ilmaista itseään, lukea, kirjoittaa ja kuunnella sekä ymmärtää luettua tekstiä siten, että hän pystyy opiskelemaan ja toimimaan työelämässä. Tavoitteena on myös, että opiskelija löytää oman ilmaisunsa vahvuudet ja uskaltautuu kokeilemaan uusia ilmaisumuotoja. Opiskelija ymmärtää viestien vastaanottajana viestien keskeisen sisällön.

Opiskelija perehtyy käyttämään kirjallisuutta, elokuvia, teatteria, radioa, Internetiä ja muita viestintävälineitä hankkiakseen tietoja, elämyksiä ja kokemuksia.

- *Keskeinen sisältö on käytännön viestintätaito.*

TOINEN KOTIMAINEN KIELI JA VIERAAT KIELET

Opiskelija osaa tuottaa ja vastaanottaa viestejä ymmärrettävästi toisella kotimaisella ja/tai vieraalla kielellä siten, että hän pystyy opiskelemaan ammatillisessa koulutuksessa. Opiskelija ymmärtää kielitaidon ja kansainvälistymisen merkityksen muuttuvassa maailmassa ja on kiinnostunut valmiuksiensa kehittämisestä.

- *Keskeinen sisältö on peruskielitaito: kielen tuottaminen ja vastaanottaminen.*

MATEMATIIKKA

Opiskelija hallitsee jokapäiväisessä elämässä ja opinnoissa tarvittavat peruslaskutaidot. Hän osaa käyttää laskinta, tietokonetta ja muita laskennan apuvälineitä.

- *Keskeinen sisältö on matemaattiset peruslaskutoimitukset.*

TIETOTEKNIikka

Tavoitteena on, että opiskelija tuntee tietokoneen käyttöä ja ymmärtää tietotekniikan merkityksen jokapäiväisessä elämässä ja yksilöllisenä apuvälineenään.

- *Keskeinen sisältö on tekstinkäsittelyyn ja muihin työvälineohjelmiin perehtyminen sekä Internetin käyttö.*

LIIKUNTA JA TERVEYSTIETO

Tavoitteena on, että opiskelija ymmärtää ravinnon, liikunnan ja terveellisten elämäntapojen merkityksen ihmisen hyvinvoinnille. Hän tietää, miten huolehtia omasta terveydestään ja psyykkisestä hyvinvoinnistaan. Hän osaa opastettuna valita itselleen sopivia liikuntalajeja, joiden kautta hän saa elämyksiä ja myönteisiä onnistumisen kokemuksia.

- *Keskeinen sisältö on terveyttä ylläpitävä toiminta työssä ja vapaa-aikana.*

TOIMINNALLISET PERUSVALMIUDET JA ELÄMÄNHALLINTA

* **Motoriset taidot**

Opiskelija tuntee kehon eri osat ja niiden toiminnan. Hän hallitsee oman kehonsa ja sen karkea- ja hienomotoriset liikkeet niin, että selviytyy jokapäiväisistä toiminnoista.

- *Keskeinen sisältö on erilaiset liikkumistavat, käsillä toimiminen, silmän ja käden / jalan yhteistyö sekä koordinaatio.*

* **Päivittäistoiminnot ja asumisvalmennus**

Opiskelija osaa kykyjensä mukaisesti valmistaa terveellistä ja taloudellista kotiruokaa ja hyödyntää puolivalmisteita ja valmisruokia. Hän perehtyy aterioiden suunnitteluun, ruokaostosten tekemiseen ja ruoanvalmistuksen perusmenetelmiin. Opiskelija ymmärtää terveellisen ravinnon ja oikeiden ruokailutottumusten merkityksen omalle hyvinvoinnilleen ja pystyy itse ottamaan huomioon mahdollisen erityisruokavalionsa.

Opiskelija ymmärtää siisteyden ja puhtauden merkityksen. Opiskelija osaa siivota oman asuin- ja työtilansa käyttämällä siivousvälineitä ja puhdistusaineita tarkoituksenmukaisesti.

Opiskelija selviytyy asumiseen liittyvistä jokapäiväisistä toimistaan mahdollisimman itsenäisesti. Hän osaa luoda itselleen viihtyisän asuinympäristön ja pitää siitä huolta.

Opiskelija selviytyy mahdollisimman itsenäisesti. Hän osaa huolehtia henkilökohtaisesta hygieniastaan, pukeutumisestaan ja muusta sosiaaliseen kanssakäymiseen liittyvästä ulkonäöstään.

- *Keskeinen sisältö on itsenäiseen elämään harjaantuminen.*

*** Vapaa-ajan taidot**

Tavoitteena on, että opiskelija tuntee omalta kannaltaan mielekkäitä ja elämää rikastuttavia vapaa-ajanviettomahdollisuuksia ja osaa viettää omaa vapaa-aikaansa. Opiskelija ymmärtää työn ja vapaa-ajan merkityksen eron ja osaa pitää taukoja työskentelyssään oppilaitoksessa, työpaikalla, kotona ja erilaisissa harrastuksissa.

- *Keskeinen sisältö on vapaa-ajanviettomahdollisuudet ja harrastukset.*

*** Elämänhallinta**

Tavoitteena on, että opiskelija osaa ottaa vastuuta omaa elämäänsä koskevista ratkaisuksista ja pyrkii vaikuttamaan omaan elämäntilanteeseensa ja tulevaisuuteensa positiivisella tavalla. Opiskelija kartoittaa elämäntilannettaan ja sosiaalista viitekehystä.

Opiskelija osaa arvioida omia kykyjään ja suorituksiaan, ja hän alkaa rakentaa realistista ja myönteistä minäkuvaa. Hän osaa tunnistaa omia voimavarojaan ja kehittämistarpeitaan. Opiskelija hankkii aineksia hyvän itsetunnon vahvistumiseen.

- *Keskeinen sisältö on oman identiteetin kehittyminen ja omien voimavarojen ja kehittämistarpeiden realistinen tunnistaminen.*

OPISKELU- JA TYÖELÄMÄVALMIUDET

Tavoitteena on, että opiskelija tuntee keskeiset yhteiskunnan palvelut, osaa käyttää niitä tarpeen mukaan ja osaa hoitaa asioitaan. Hän selviytyy itse, tarvittaessa opastettuna, liikenteessä ja pystyy ylläpitämään sosiaalisia suhteita lähiyhteisössään.

- *Keskeinen sisältö on yhteiskunnalliset palvelut.*

Opiskelija tuntee omia oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan kunnan ja yhteiskunnan jäsenenä. Hän tuntee kuluttajan oikeuksia ja velvollisuuksia sekä yksityisen kuluttajan että ammatissa toimivan kuluttajan näkökulmasta.

- *Keskeinen sisältö on yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien tunteminen.*

Opiskelija osaa käyttäytyä opiskeluympäristössään, yksityiselämässään sekä työelämässä ymmärtävästi muita kohtaan ja osaa arvostaa itseään ja muita henkilöitä tasavertaisina yhteiskunnan jäseninä. Opiskelija saavuttaa sellaiset yhteistyö- ja vuorovaikutustaidot, joiden avulla hän pystyy toimimaan vuorovaikutteisesti erilaisissa ryhmissä.

■ *Keskeinen sisältö on yhteiset käyttäytymistavat ja vuorovaikutustaidot.*

Opiskelija tuntee erilaisia tapoja opiskella ja hankkia tietoa. Hänellä on omatoiminen ja itsenäinen ote opiskeluun. Hän osaa valmistautua kokeisiin, vastata kokeissa ja laatia kirjallisia tai suullisia esityksiä.

■ *Keskeinen sisältö on tiedonhankinnan valmiudet ja opiskelun perustaidot.*

Opiskelija tuntee työelämän keskeisiä sääntöjä, kuten työntekijän asemaa, työsopimuskäytäntöjä ja erilaisia tapoja tehdä työtä. Opiskelijalla on käsitys itsestään työntekijän mahdollisessa roolissa. Hän tuntee työelämässä tarvittavat yhteistyötaidot.

■ *Keskeinen sisältö on työelämässä tarvittavat peruserätyöt.*

AMMATILLISEN KOULUTUKSEN JA TYÖELÄMÄN TUNTEMUS

Tavoitteena on, että opiskelija tuntee erilaisten ammattialojen koulutusta ja pystyy selkiyttämään omia tavoitteitaan suhteessa niiden vaatimuksiin. Opiskelija tuntee työelämän eri ammatteja ja niiden vaatimuksia.

■ *Keskeinen sisältö on perustiedot eri koulutusaloista, ammatillisesta koulutuksesta ja työelämän ammateista.*

Opiskelija perehtyy käytännössä ammatillisissa opinnoissa opiskeltavien yhteisten aineiden ja ammattiaineiden sisältöihin ja niiden vaatimuksiin. Hän saa käytännön kokemusta jonkin alan ammatillisesta osaamisesta ja opintokokonaisuuksista.

■ *Keskeinen sisältö on jonkin alan ammatillisen koulutuksen käytännön kokemukset.*

Tavoitteena on, että opiskelija harjaantuu työtehtäviin ja hankkii käytännön työkokemuksia työyhteisössä. Hän saa valmiuksia tuleviin työssäoppimisen jaksoihin ammatillisessa peruskoulutuksessa. Hän tuntee harjoittelun kautta ammattien eri puolia ja niiden työtapoja.

■ *Keskeinen sisältö on käytännön työkokemukset.*

VAPAASTI VALITTAVAT OPINNOT

Vapaasti valittavia opintoja opiskelija voi valita kiinnostuksensa ja tarpeidensa mukaan joko oman oppilaitoksensa tai muiden oppilaitosten tarjonnasta. Vapaasti valittavien opintojen tulee tukea muuta oppimista ja opiskelijan persoonallisuuden kasvua.

3.2 TYÖHÖN JA ITSENÄISEEN ELÄMÄÄN VALMENTAVA OPETUS JA OHJAUS (valmentava II)

3.2.1 Koulutuksen tavoitteet

Tavoitteena on, että opiskelija selviytyy jokapäiväisessä elämässä yhteiskunnan ja työyhteisön jäsenenä. Lisäksi tavoitteena on antaa opiskelijalle hänen edellytystensä mukaisia työelämän tietoja ja taitoja, jotka mahdollistavat sijoittumisen johonkin työtehtävään joko avoimille työmarkkinoille, tuettuun työhön, suojatyöhön tai päivätoimintaan. Tavoitteena on myös, että opiskelija kykenee edellytyksiensä mukaan ottamaan mahdollisimman itsenäisesti vastuuta omasta elämästään.

3.2.2 Koulutuksen opintokokonaisuudet

TIEDOLLISET VALMIUDET

Opiskelijalla on omien edellytyksiensä mukaisia tiedon hankkimisen ja vastaanottamisen taitoja. Hän osaa edellytystensä mukaisesti käyttää hankittua tietoa hyväksi kaikessa päivittäisessä toiminnassa ja ongelmanratkaisussa sekä uuden tiedon soveltamisessa ja löytämisessä.

- *Keskeinen sisältö on tiedon hankkiminen ja sen käyttö.*

* Äidinkieli ja viestintä

Opiskelija osaa ilmaista itseään puheen tai kirjoituksen avulla jokapäiväisessä elämässä tai käyttää puhetta tukevaa tai sitä korvaavaa kommunikaatiotapaa tai ohjekeinoja, jos puheviestintä on puutteellista.

Opiskelija harjaantuu kuuntelemaan ja ymmärtämään muiden lähettämiä joko sanallisia tai vaihtoehtoisen kommunikaation viestejä.

- *Keskeinen sisältö on puheen ymmärrys ja välitys sekä korvaavan kommunikaation tavat.*

Opiskelija osaa edellytystensä mukaisesti opastettuna käyttää erilaisia viestintävälineitä hankkiakseen tietoja, elämyksiä ja kokemuksia.

■ *Keskeinen sisältö on itsensä ilmaiseminen ja tiedon vastaanotto.*

* **Matematiikka**

Opiskelijalla on edellytystensä mukaiset perustiedot, joita hän tarvitsee arkielämän laskutoimituksissa. Hän osaa tarvittaessa käyttää laskinta ja muita apuvälineitä laskemisessa.

■ *Keskeinen sisältö on matemaattiset peruslaskutoimitukset.*

* **Tietotekniikka**

Opiskelija ymmärtää edellytystensä mukaisesti, mitä tietotekniikka on. Hän osaa tarvittaessa opastettuna käyttää tietokonetta apuvälineenään.

■ *Keskeinen sisältö on tietokoneiden perustehtävä.*

YHTEISKUNTAVALMIUDET

Tavoitteena on, että opiskelija tuntee keskeisiä yhteiskunnan palveluita, osaa tarvittaessa asioida eri toimipaikoissa ja käyttää opastettuna näitä palveluja. Hän perehtyy tapoihin selviytyä mahdollisimman itsenäisesti tai opastettuna liikenteessä sekä liikennevälineissä.

■ *Keskeinen sisältö on yhteiskunnalliset palvelut.*

Opiskelijan toimintaa ohjaa realistinen kuva ympäristöstä ja omasta itsestä sekä ympäristön häneen kohdistamat odotukset. Tavoitteena on, että opiskelija pystyy toimimaan työtehtävissä ja muussa yhteiskunnassa. Opiskelija tuntee rahan merkityksen työelämässä ja muussa arkipäivän toiminnassa. Hän harjaantuu hoitamaan raha-asioita edellytystensä mukaisesti.

■ *Keskeinen sisältö on yhteiskunnalliset toimintatavat.*

TYÖTAIDOT JA AMMATTIOPINNOT

Opiskelija tuntee työyhteisön keskeisiä sääntöjä, kuten työntekijän aseman ja työajat, sekä tutustuu erilaisiin tapoihin tehdä työtä. Opiskelijalla on käsitys itsestään työntekijän mahdollisessa roolissa.

■ *Keskeinen sisältö on työyhteisössä tarvittavat perussäännöt.*

Tavoitteena on, että opiskelija harjaantuu käytännön työtehtävissä tarvitta-
viin työmenetelmiin. Opiskelijan erityinen tuen tarve ja työsuojelulliset
näkökohdat otetaan huomioon. Opiskelija saa edellytystensä mukaisesti

käytännöllistä ammatillista opetusta ja ohjausta työtehtävien suorittamiseen.

- *Keskeinen sisältö on käytännön työtaidot ja niihin liittyvä ammatillinen opetus.*

VUOROVAIKUTUSTAITOT

Opiskelija pystyy ilmaisemaan itseään ja osallistumaan viestintää vaativiin tilanteisiin. Hän harjaantuu aloittamaan vuorovaikutuksen edellytyksiään vastaavalla tavalla. Opiskelija osaa käyttää hänelle ominaisinta vuorovaikutustapaa päivittäisissä toiminnoissa.

- *Keskeinen sisältö on käytännön sosiaalinen viestintätaito.*

Opiskelija tuntee jokapäiväisessä elämässä, opinnoissa ja työssä vaadittavia käyttäytymistapoja. Hän osaa käyttäytyä sekä yksityiselämässään että työssään ymmärtävästi muita kohtaan ja voi arvostaa itseään ja muita tasavertaisina henkilöinä.

- *Keskeinen sisältö on yhteiset käyttäytymistavat ja tasavertaisuus.*

TOIMINNALLISET PERUSVALMIUDET JA ELÄMÄNHALLINTA

* **Motoriset taidot**

Opiskelija tuntee kehon eri osia ja niiden toimintaa. Hän tuntee tapoja hallita omaa kehoaan ja sen karkea- ja hienomotorisia liikkeitä niin, että hän selviytyy jokapäiväisistä toiminnoista.

- *Keskeinen sisältö on erilaiset liikkumistavat, käsillä toimiminen, silmän ja käden / jalan yhteistyö sekä koordinaatio.*

* **Päivittäistoiminnot ja asumisvalmennus**

Opiskelija ymmärtää normaalin vuorokausirytmien merkityksen arkipäivän rytmittäjänä. Hän harjaantuu löytämään oman vuorokausirytmensä ja pitämään sitä yllä.

Opiskelija osaa kykyjensä mukaisesti osallistua terveellisen ja taloudellisen kotiruoan valmistamiseen sekä opastettuna hyödyntää puolivalmisteita ja valmisruokia. Hän perehtyy ruokaostosten tekemiseen ja ruoanvalmistuksen perusmenetelmiin. Opiskelija ymmärtää terveellisen ravinnon ja oikeiden ruokailutottumusten merkityksen omalle hyvinvoinnilleen.

Opiskelija ymmärtää siisteyden ja puhtauden merkityksen. Hän osaa siivota oman asuin- ja työtilansa käyttämällä siivousvälineitä ja puhdistusaineita tarkoituksenmukaisesti.

Opiskelija selviytyy asumiseen liittyvistä jokapäiväisistä toimistaan mahdollisimman omatoimisesti. Hän osaa edellytyksensä mukaisesti vaikuttaa asumisensa viihtyvyyteen ja pitää siitä huolta.

Opiskelija selviytyy mahdollisimman itsenäisesti. Hän osaa edellytyksensä mukaisesti huolehtia henkilökohtaisesta hygieniastaan, pukeutumisestaan ja muusta sosiaaliseen kanssakäymiseen liittyvästä ulkonäöstään.

■ *Keskeinen sisältö on itsenäiseen elämään harjaantuminen.*

* **Vapaa-ajan taidot**

Tavoitteena on, että opiskelija tuntee omalta kannaltaan mielekkäitä ja elämää rikastuttavia vapaa-ajanviettomahdollisuuksia ja osaa viettää omaa vapaa-aikaansa. Opiskelija ymmärtää työn ja vapaa-ajan merkityksen eron ja osaa pitää taukoja työskentelyssään oppilaitoksessa, työpaikalla, kotona ja erilaisissa harrastuksissa.

■ *Keskeinen sisältö on vapaa-ajanviettomahdollisuudet ja harrastukset.*

* **Elämäntilanne**

Tavoitteena on, että opiskelija pyrkii vaikuttamaan omaan elämäntilanteeseensa ja tulevaisuuteensa positiivisella tavalla. Opiskelija osaa opastettuna kartoittaa elämäntilannettaan ja sosiaalista viittekehystä.

Opiskelija perehtyy omien kykyjensä ja suoritustensa tunnistamiseen, ja hän alkaa rakentaa minäkuvaansa realistiseen ja myönteiseen suuntaan. Hän tunnistaa omia voimavarojaan ja kehittämistarpeita. Opiskelija hankkii aineksia hyvän itsetunnon vahvistumiseen.

■ *Keskeinen sisältö on oman identiteetin kehittyminen sekä omien voimavarojen ja kehittämistarpeiden realistinen tunnistaminen.*

VAPAASTI VALITTAVAT OPINNOT

Vapaasti valittavia opintoja opiskelija voi valita kiinnostuksensa ja tarpeidensa mukaan joko oman oppilaitoksensa tai muiden oppilaitosten tarjonnasta. Vapaasti valittavien opintojen tulee tukea muuta oppimista ja opiskelijan persoonallisuuden kasvua.

4. LUKU

Opiskelijan arviointi

4.1 ARVIOINNIN TEHTÄVÄ

Arvioinnin tavoitteena on tukea opiskelijan oppimista. Lisäksi arviointi on ohjaavaa, vuorovaikutukseen perustuvaa jatkuvaa edistymisen seuranta. Opiskelijan tulee saada palautetta osaamisestaan ja oppia itse arvioimaan toimintaansa. Arvioinnissa kiinnitetään huomiota sekä tietojen, taitojen että henkisen kehityksen edistymiseen.

Arvioinnin tarkoituksena on vahvistaa opiskelijan myönteistä minäkuva ja lisätä motivaatiota uuden oppimiseen. Arvioinnin tavoitteena on, että opiskelijalle muodostuu realistinen kuva itsestään ja osaamisestaan. Opiskelija asettaa itselleen oppimistavoitteita, joita tarkistetaan säännöllisin väliajoin käytävissä arviointikeskusteluissa.

Tavoitteena on tuottaa tietoa opiskelijan osaamisen tasosta ja antaa oppilaitokselle palautetta sen toiminnan tuloksellisuudesta.

4.2 ARVIOINNIN TOTEUTTAMINEN

Opiskelijan arviointi perustuu henkilökohtaiseen opetuksen järjestämistä koskevaan suunnitelmaan ja sen tavoitteisiin. Opiskelijan edistymistä verrataan ensisijaisesti hänen omaan kehittymiseensä. Työhön ja itsenäiseen elämään valmentavassa opetuksessa ja ohjauksessa arviointi perustuu jatkuvaan seurantaan ja koulutuksen lopussa tehtävään päättöarviointiin.

Arvioinnin perustana käytetään henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman tavoitteita, jotka on johdettu eri opintokokonaisuuksien tavoitteista. Valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen opiskelijan arvioinnissa käytetään numeerisen asteikon sijasta kuvailevaa sanallista arviointia siitä, miten opintokokonaisuuksien tavoitteet on saavutettu.

Soveltuvien osin voidaan ammatilliseen peruskoulutukseen valmentavassa opetuksessa ja ohjauksessa käyttää ammatillisessa peruskoulutuksessa normaalisti käytössä olevia arviointiperiaatteita ja asteikkoa (1 – 5).

4.3 TODISTUS

Valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen jälkeen opiskelijalle annetaan todistus suoritetuista opinnoista.

Todistuksessa tulee olla seuraavat tiedot:

1. koulutuksen järjestäjän / oppilaitoksen nimi
2. opiskelijan nimi ja henkilötunnus
3. koulutuksen nimi ja laajuus opintoviikkoina
4. suoritettut opinnot, niiden laajuus opintoviikkoina ja arvosanat (joko kuvailevasti tai asteikolla)
5. lisätiedot ja erityismaininnat
6. koulutukseen / työhön tutustumisen laajuus, oppilaitokset ja työpaikat
7. päiväys ja allekirjoitukset
8. koulutuksen järjestäjän / oppilaitoksen leima.

Kääntöpuolelle tai lisälehdelle tulee lisäksi:

9. koulutuksen järjestäjän / oppilaitoksen nimi
10. lainsäädäntö, johon koulutus perustuu
11. opetusministeriön järjestämislupa
12. maininta, että koulutus on toteutettu Opetushallituksen vahvistamien opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti
13. opintovuoden ja opintoviikon määritelmä
14. arviointiasteikko.

Todistukseen voidaan liittää lausunto, joka sisältää sanallisen kuvauksen opiskelijan vahvuuksista, erityistaidoista ja tuen tarpeesta sekä opintojen aikana tehdyn jatkosuunnitelman.

5. LUKU

Muut määräykset

Valmentavaan ja kuntouttavaan opetukseen ja ohjaukseen on aina sisällyttävä opiskelijan kokonaiskuntoutusta ja opinto-ohjausta. Tämä koskee sekä ammatilliseen peruskoulutukseen valmentavaa (valmentava I), että työhön ja itsenäiseen elämään valmentavaa ja kuntouttavaa opetusta ja ohjausta (valmentava II). Kuntoutus ja opinto-ohjaus sisältyvät luvussa 2 mainittujen opintokokonaisuuksien laajuuksiin.

5.1 KUNTOUTUS

Valmentavaan ja kuntouttavaan opetukseen ja ohjaukseen tulee liittyä opiskelijan kokonaiskuntoutus. Siihen kuuluu erityisopetuksen ohella toiminnallinen, psyykinen ja sosiaalinen kuntoutus. Ammatillinen kokonaiskuntoutus jatkaa sitä kuntoutusta, joka on alkanut aiemmilla kouluasteilla, ja jatkuu mahdollisesti edelleen ammatillisen koulutuksen päätyttyä. Sen avulla tulee ylläpitää ja vahvistaa saavutettua selviytymisen tasoa tai auttaa löytämään uusia valmiuksia käytännön elämässä selviytymiseen.

Kuntoutuminen on prosessi, jonka tavoitteiden tulee perustua opiskelijan omiin edellytyksiin ja tarpeisiin. Kuntoutuminen voi olla jatkuvaa, päivittäiseen arkielämään sisältyvää toimintaa tai kertaluonteista. Sen tavoitteena on, että opiskelija saa valmiuksia löytää kuntoutumismahdollisuuksia omien tarpeidensa mukaan.

Valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen aikana suunnitellaan konkreettisesti, miten opiskelijan tarvitsemat kuntoutuspalvelut ja tarvittavat apuvälineet järjestetään. Kuntoutus tulee suunnitella moniammatillisen yhteistyöverkoston avulla ja yhteistyössä opiskelijan huoltajien kanssa. Opiskelijan on voitava mahdollisuuksiensa mukaan olla mukana asettamassa kuntoutumisen päämääriä ja osallistua niitä koskevaan päätöksentekoon.

5.2 OPINTO-OHJAUS

Jokaisella opiskelijalla on oikeus saada riittävästi henkilökohtaista ja muuta tarpeellista ohjausta opintojensa ohella. Opiskelijan tulee saada monipuolista tukea opiskeluunsa ja elämäänsä mahdollisesti liittyvissä ongelmissa.

Tavoitteena on, että opiskelija perehtyy opiskeluympäristöönsä ja sen opiskelukulttuuriin. Hän tutustuu oppilaitoksen eri toimintoihin ja niihin tukipalveluihin, jotka hänellä on käytössään opiskelunsa aikana.

Tavoitteena on myös, että opiskelijalla on tietoa opintojen muodostumisesta ja tavoitteista. Hän syventää tietojaan koulutuksesta sekä orientoituu ja sitoutuu opiskeluun. Lisäksi ohjauksen tulisi antaa opiskelijalle tietoa tulevaisuuden mahdollisuuksista ja valmiuksia selvitä opiskeluun sekä muuhun elämään liittyvistä muutoksista.

Oppilaitoksen koko henkilöstön tulee osallistua opiskelijoiden ohjaukseen, mutta päävastuu sen suunnittelusta on opinto-ohjaajalla. Opinto-ohjauksen onnistumiseksi tulee tehdä oppilaitoksen sisäistä asiantuntijayhteistyötä, yhteistyötä opiskelijoiden ja heidän kotiensa kanssa, eri oppilaitosten välillä sekä oppilaitosten ulkopuolisten asiantuntijoiden kanssa.

6. LUKU

Opetussuunnitelman laatiminen

6.1 OPPILAITOKSEN OPETUSSUUNNITELMA

Valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen järjestäjä hyväksyy oppilaitoskohtaisen opetussuunnitelman. Sen tulee perustua tämän määräyksen opetussuunnitelman perusteisiin. Opetussuunnitelma laaditaan siten, että se mahdollistaa opetuksen ja ohjauksen toteuttamisen yksilöllisesti ja joustavasti opiskelijan tavoitteiden ja tarpeiden mukaisesti. Opetussuunnitelman tulee sisältää:

- Opetuksen ja ohjauksen keskeiset arvot
- Opetuksen ja ohjauksen tehtävät ja kokonaistavoitteet
- Henkilökohtaisen opiskelun järjestämistä koskevan suunnitelman (HOJKS) laadintaperiaatteet
- Opintokokonaisuuksien tavoitteet ja sisällöt
- Opetuksen järjestäminen
- Opiskelijan arvioinnin periaatteet
- Tuki-, erityis-, avustaja- ja asiantuntijapalvelujen järjestäminen

- Yhteistyötahot opintojen järjestämisessä
- Vastuutahot

6.2 HENKILÖKOHTAINEN OPETUKSEN JÄRJESTÄMISTÄ KOSKEVA SUUNNITELMA (HOJKS)

Valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen lähtökohtana tulee olla opiskelijan tarpeista lähtevä yksilöllinen tilanne. Opetuksen ja ohjauksen laajuus ja sisältö tulee suunnitella yksilöllisesti, käytännöllisesti ja joustavasti opiskelijan nykytilanne ja kehittymismahdollisuudet huomioon ottaen siten, että jatko-opinnot tai työhön sijoittuminen ovat tarkoituksenmukaisia.

Koulutuksen aikana tulee yhdessä opiskelijan kanssa suunnitella se tuki ja ne apuvälineet, joita opiskelija tarvitsee selviytyäkseen opiskelusta ja opintojen jälkeen työtehtävistä, mahdollisesta koulutuksesta sekä itsenäisestä elämästä. Koulutuksen toteutuksen sekä työhön siirtymisen tulee perustua tiiviiseen yhteistyöhön opiskelijan, tämän lähiyhteisön, koulutuksen järjestäjien, sosiaaliviranomaisten ja työnantajien välillä.

Erityisesti työhön ja itsenäiseen elämään valmentavassa ja kuntouttavassa opetuksessa ja ohjauksessa on käytettävä hyväksi luonnollisia tilanteita, opiskelijan omia kokemuksia ja konkreettisia asioita. Opintokokonaisuudet integroidaan päivärytmin mukaiseen toimintaan ja työtehtäviin.

Jokaiselle opiskelijalle tulee laatia henkilökohtainen opetuksen ja ohjauksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS). Se perustuu tämän määräyksen opetussuunnitelman perusteisiin ja oppilaitoksen opetussuunnitelmaan. Henkilökohtainen suunnitelma perustuu aina opiskelijan yksilöllisiin edellytyksiin ja tarpeisiin. Sen tulee sisältää:

- Kuvaus opiskelijan valmiuksista ja nykyisestä suoritustasosta, millä perusteella opiskelija on saanut erityisopetusta
- Suoritettavat opinnot, opetuksessa noudatettavat opetussuunnitelman perusteet, koulutuksen laajuus ja tavoitteet, henkilökohtainen opetussuunnitelma
- Opetuksen ja ohjauksen toteutusmenetelmät ja vastuut
- Tuki-, erityis-, avustaja- ja asiantuntijapalvelut
- Oppilashuolto- ja asuntolapalvelut
- Työtehtäviin harjaantumisen ja työkokeilun toteuttamistapa
- Seurannan järjestäminen ja siitä vastaavat henkilöt
- Opiskelijan arvioinnin perusteet

Henkilökohtainen suunnitelma laaditaan yhdessä opiskelijan kanssa, mahdollisuuksien mukaan yhteistyössä huoltajien ja opiskelijan aikaisemman koulun edustajien kanssa. Suunnitelma voidaan laatia erityisen orientoitumisjakson aikana koulutuksen alussa.

Opiskelijan koulutukseen liittyvät työtehtävät ja harjoittelu on suunniteltava joustavasti opiskelijan (työntekijän) edellytysten mukaisesti. Henkilökohtaisessa suunnitelmassa tulee yksilöllisesti ja joustavasti määritellä työtehtävät, työmenetelmät ja työvälineet, kommunikaatiomenetelmät, fyysinen työtila, työaika, työtä ohjaava henkilö ja muu tukiverkosto, työn arviointi ja palautteen antaminen sekä menetelmät, joiden avulla opiskelijaa voidaan työhön tekemiseen.

Opiskelijan edistymistä tulee seurata koulutuksen aikana, ja henkilökohtaisia tavoitteita ja tukitoimia on muutettava tarpeen mukaan.

Koulutuksen aikana laaditaan yksilöllinen, opiskelijan omia tavoitteita tukeva jatkosuunnitelma, jossa huomioidaan ammatilliset, kuntoutukselliset ja asumiseen sekä työtehtäviin liittyvät tavoitteet.

VAMMAISTEN OPISKELIJOIDEN VALMENTAVAN JA KUNTOUTTAVAN OPETUKSEN JA OHJAUKSEN OPETUSSUUNNITELMAN PERUSTEIDEN LAADINNAN LÄHTÖKOHDAT

Opetussuunnitelman perusteet heijastelevat koulutuksen arvoperustaa ja vallitsevaa näkemystä koulutuksen roolista yhteiskunnassa sekä ihmiskäsitystä, tietokäsitystä ja näkemyksiä oppimisesta ja opettamisesta.

Tässä liiteosassa on tarkasteltu näiden perusteiden laadinnan lähtökoh-
tia: valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen kohderyhmää,
opetussuunnitelman perusteiden tehtäviä, arvolähtökohtia ja ihmiskäsitystä.
Lisäksi tämä liiteosa sisältää kaikille yhteisten painotusten ja ydinsaamisen
kuvauksen. Vaikka valmentava koulutus ei olekaan tutkintoon johtavaa,
ydinsaamiseen liittyvät vaatimukset tulevat opiskelijoille vastaan mahdol-
lisen ammatillisen peruskoulutuksen ja työelämän yhteydessä.

Vammaisten opiskelijoiden valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja
ohjauksen opetussuunnitelman perusteiden laatimista valmisteli Opetus-
hallituksen projektiryhmä. Tehtyä luonnosta ovat kommentoineet erityisop-
pilaitosten edustajat ja muut asiantuntijat.

1. Vammaisten opiskelijoiden valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen kohderyhmän määrittely

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain (630/98) 3 §:n mukaan ammatil-
lisen peruskoulutuksen yhteydessä voidaan järjestää vammaisille opiskeli-
joille valmentavaa ja kuntouttavaa opetusta ja ohjausta. Vammaisilla opiske-
lijoilla tarkoitetaan yleisesti erityistukea tarvitsevia opiskelijoita.

Erityisopetuksen kohderyhmä määritellään lain 20. pykälässä: vammai-
suuden, sairauden, kehityksessä viivästymisen, tunne-elämän häiriön tai
muun syyn vuoksi erityisiä opetus- tai oppilashuoltopalveluja tarvitsevien
opetus annetaan erityisopetuksena. Tämä koskee kaikkea ammatillista pe-
ruskoulutusta, ja samat henkilöt on otettu myös valmentavan ja kuntouttavan
opetuksen ja ohjauksen peruskohderyhmäksi.

Asetuksella 1139/99 määriteltiin tarkemmin valmentavan opetuksen
laajuus ja tavoitteet, niin että koulutusta voidaan antaa kahdelle kohderyh-
mälle:

- 1) opiskelijoille, joilla on tavoitteena jatkaa ammatillisessa peruskoulutuksessa ja edellytyksiä siihen (valmentava I).
- 2) vaikeimmin vammaisille opiskelijoille, joiden oppimisedellytykset tai elämäntilanne eivät mahdollista ammatillisen koulutuksen suorittamista (valmentava II).

Opetuksen laajuus ja tavoitteet määräytyvät sen mukaan, kummasta ryhmästä on kysymys.

Jälkimmäinen kohderyhmä (valmentava II), vaikeimmin vammaiset opiskelijat, on aikaisempaan lainsäädäntöön verrattuna uusi ammatillisen koulutuksen yhteydessä. Vaikeimmin vammaisilla tarkoitetaan henkilöitä, jotka kuuluvat perusopetuslain 25 §:n nojalla pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin. Tähän katsotaan kuuluvan vaikeasti näkö- ja kuulovammaiset lapset sekä muutoin ruumiillisesti ja henkisesti vaikeasti vammaiset tai kehityksessään viivästyneet. Heillä on kuitenkin mahdollisuus sijoittua johonkin työtehtävään avoimille työmarkkinoille, tuettuun työhön, suoja-työhön tai päivätoimintaan.

Valmentavaa ja kuntouttavaa opetusta ja ohjausta voi järjestää sellainen koulutuksen järjestäjä, jolle opetusministeriö on määrännyt erityiseksi koulutustehtäväksi huolehtia erityisopetuksen järjestämisestä. Tämä erityistehtävä on määrätty 12 ammatillisen erityisoppilaitoksen ylläpitäjälle. Opetusministeriö on lisäksi antanut oikeuden valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen järjestämiseen eräille muillekin ammatillisen koulutuksen järjestäjille kuin ammatillisille erityisoppilaitoksille.

On kuitenkin tarkoituksenmukaista, että vaikeimmin vammaisten, eli yllä mainitun 2-ryhmän valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus (valmentava II) järjestetään pääsääntöisesti ammatillisissa erityisoppilaitoksissa taloudellisten ja muiden resurssien takia.

2. Opetussuunnitelman käsite ja tehtävät

Opetussuunnitelman perusteet ovat lakiin verrattava normi, jota koulutuksen järjestäjä ei voi millään perusteella jättää noudattamatta. Tällä normilla varmistetaan osaltaan koulutuksellisten perusoikeuksien, tasa-arvon, opetuksellisen yhteneväisyyden ja laadun sekä oikeusturvanäkökohtien toteutuminen ja valtakunnallisesti yhtenevä ammattitaito.

Myös vammaisten opiskelijoiden valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen opetussuunnitelman perusteet vahvistetaan Opetushallituksessa, vaikka kyseessä ei olekaan tutkintoon tähtäävä koulutus. Tällä halutaan varmistaa valmentavan koulutuksen yhdenmukaiset tavoitteet ja opintojen muodostuminen. Koulutus tulee silti suunnitella painotetusti yksilöllisistä lähtökohdista ja yksilöllinen vaihteluväli on tavanomaista suu-

rempi. Tämän vuoksi opetussuunnitelman perusteissa on mainittu ainoastaan koko koulutuksen laajuus eikä täsmennetty tarkemmin opintokokonaisuuksien laajuuksia. Tarkoitus kuitenkin on, että perusteiden mukaiset opintokokonaisuudet kuuluvat kaikkien opiskelijoiden koulutukseen, ellei niiden pois jättämiseen ole erittäin painavia perusteita.

3. Henkilökohtainen opiskelun järjestämistä koskeva suunnitelma

Erityisopiskelijoille laaditaan aina henkilökohtainen opiskelun järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS). Se on keskeinen opetuksen suunnittelun ja erityisrahoituksen perusta. Myös valmentavassa ja kuntouttavassa opetuksessa ja ohjauksessa laaditaan opiskelijoille tämä suunnitelma. Se tarkentaa oppilaitoksen opetussuunnitelmaa ja sisältää opiskelijan omista opintotavoitteista lähtevän henkilökohtaisen opiskelusuunnitelman. Myös henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma voi olla opiskelijoilla hyvin erilainen. Valinnaisia opintoja on tarkoitus suunnitella joustavasti opiskelijan yksilöllisten tarpeiden perusteella.

Henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma on opiskelijan opintojen mukana elävä prosessi. Sitä kuvaamaan laaditaan HOJKS-asiakirja, jota päivitetään opiskelijan opintojen edetessä. Tavallista on, että HOJKS:n toteutumisen arviointi ja päivittäminen tehdään keskitetysti oppilaitoksessa kahdesti vuodessa sekä tarvittaessa. HOJKS:n sisältöön vaikuttavat oleellisesti opiskelijan tuen tarve, tiedot ja taidot. Lievemmin vammaisten HOJKS:ssa keskitytään enemmän kognitiivisiin taitoihin, vaikeammin vammaisten HOJKS:ssa pääpaino on päivittäistaitojen, motoristen taitojen sekä kommunikaatiotaitojen kehittämisessä. Oppilaitoksen HOJKS-mallin on hyvä olla yhteinen ja yhdessä suunniteltu, mutta sitä on pystyttävä mukauttamaan opetusryhmän ja opiskelijan tarpeiden mukaan.

HOJKS:n sisältö on määritelty laissa ja asetuksessa (L630/98, 20 § ja A811/98, 8 §). Tyypillinen erityistä tukea tarvitsevan opiskelijan HOJKS:n sisältö on seuraavanlainen:

- Ennakkotiedot opiskelijasta
  - henkilötiedot
  - yhteystiedot kotiin, viranomaisiin
  - koulutustausta ja tiedot aikaisempien koulutusten erityisopetuksesta
  - kuntoutustutkimukset, koulutuskokeilut
- Tiedot suoritettavista opinnoista, tutkinnosta
- Opintokokonaisuuksien tavoitteet
- Poikkeavat opetusjärjestelyt

- Opetusmenetelmät
- Erityisopetuksen tukitoimet
  - apuvälineet
  - tuen tarve ruokailussa, liikkumisessa, asumisessa, työssäoppimisen jaksoilla
  - henkilökohtaisen ohjauksen tarve opiskelussa
  - tulkkipalvelut.
- Ohjeet HOJKS:n laatimisesta, seurannasta ja täydentämisestä, vastuuhenkilö
- Jatkosuunnitelmat
- Allekirjoitukset

Koulutuksen edetessä on oleellista, että henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevaa suunnitelmaa voidaan tarkentaa ja muuttaa.

4. Ammatillisen koulutuksen tehtävä ja arvolähtökohdat

Ammatillisen koulutuksen yhteiset tavoitteet korostavat ammatillisen ja persoonallisen kasvun kiinteää yhteyttä. Tämä on taustana myös valmentavassa ja kuntouttavassa opetuksessa ja ohjauksessa. Ammattitaitotavoitteiden rinnalla erityisesti nuorten koulutuksessa on keskeisenä tavoitteena nuoren persoonallisuuden monipuolinen kehitys ja kasvu yhteiskunnan aktiiviseksi ja vastuulliseksi jäseneksi.

Valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen tarkoituksena on lisätä opiskelijan edellytyksiä itsenäiseen elämään ja omatoimisuuteen yhteiskunnassa siten, että hän voi kokea onnistumista sekä opinnoissaan, työssään että muussa arkielämässään.

Ammatillisen koulutuksen tavoitteena on, että opiskelijoista kasvaa tasapainoisia ja ehyitä ihmisiä, jotka ymmärtävät vastuunsa ihmisten välisessä ja ihmisen ja luonnon välisessä vuorovaikutuksessa ja huolehtivat kansallisen kulttuurin edistämisestä. Keskeisiä arvolähtökohtia ovat demokratia ja tasa-arvo, kodin ja perheen arvostus, vastuu lähimmäisistä, työn kunnioittaminen, suvaitsevaisuus sekä kansallinen kulttuuriperintö ja kansainvälisyys.

Arvot ilmenevät ja toteutuvat koulun toiminnassa. Oppilaitoksen toimintaa ohjaavien arvojen selkiyttäminen ja niiden ulottaminen käytännön toimintaan on oppilaitosyhteisön yhteinen tehtävä. Yhteiset arvot ja sen päättäminen, miten niihin pyritään, ovat osa oppilaitoksen opetussuunnitelmaa.

5. Ihmiskäsitys

Ihmiskäsitys on opetuksen ja kasvatuksen perusta. Opetussuunnitelmatyön lähtökohtana on ollut se, että jokainen ihminen on arvokas ja ainutkertainen. Jokaisella on oikeus ihmisarvoiseen elämään ja ihmisarvoiseen työhön sekä tasa-arvoisiin mahdollisuuksiin opiskella.

Koulutuksellinen tasa-arvo edellyttää, että jokaisella on erilaisista oppimisedellytyksistään huolimatta yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua ammatilliseen koulutukseen sekä sijoittua sen jälkeen työhön ja yhteiskuntaan. Valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus lähtee siitä, että opiskelijalla on edellytyksiä toimia vastuuntuntoisesti ja henkilökohtaisten ominaisuuksiensa mukaisesti yhteiskunnan mahdollisimman täysivaltaisena jäsenenä.

Valmentavan opetuksen ja ohjauksen ihmiskäsitys perustuu siihen, että erityistuen tarpeessa oleva henkilö saa mahdollisimman paljon valmiuksia ja valtaa oman elämänsä asioita koskevien päätösten tekoon. Tämän avulla hänellä on mahdollisuuksia hyvään ja mielekkääseen elämään omista kyvyistään ja tavoitteistaan lähtien. Hyvä ja mielekäs elämä sisältää valinnanvapauden ja itsemäärämisoikeuden. Se sisältää myös mahdollisuuden itseenäiseen elämään, tasavertaisuuteen ihmissuhteissa ja täyden osallistumisen. Tämä edellyttää sitä, että erityistä tukea tarvitsevan opiskelijan ihmisoikeudet tunnustetaan ja tunnustetaan.

Täysvaltaistuminen ja tasavertaisuus muiden kanssa edellyttävät yhteiskunnan ja ympäristön muokkaamista mahdollisimman esteettömäksi, siten että fyysiset, asenteelliset ja kommunikaatioon liittyvät esteet pyritään poistamaan.

Ihminen on perusluonteeltaan hyvä ja hänellä on monipuoliset kasvun mahdollisuudet. Aktiivinen ihmiskäsitys korostaa opiskelijan roolia aktiivisena toimijana, joka on halukas oppimaan ja kehittymään. Jokainen opiskelija on yksilö, joka haluaa tehdä myös opiskelussaan yksilöllisiä valintoja ja olla oman oppimisensa subjekti. Tämä ei kuitenkaan tarkoita yksin selviytymisen vaatimusta vaan täysimääräistä osallisuutta ja yhteistyötä. Yksilöllisyys on myös erillisuuden hyväksymistä ja kunnioittamista sekä erilaisten oppijoiden kokemusten ja opiskelutyöliien huomioon ottamista. Vastuullinen ihminen pitää huolta myös toisista ja erityisesti niistä, jotka eivät selviydy täysipainoisesti omin voimin.

6. Tieto- ja oppimiskäsitys

Ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelman perusteiden uudistamisen taustalla vaikuttavat seuraavat käsitykset tiedosta ja oppimisesta.

Konstruktivistinen oppimiskäsitys lähtee siitä, että oppija rakentaa tiedon merkityksen ja ymmärrys syntyy, kun hän aktiivisesti valikoi tietoa ja

rakentaa oman käsityksensä asiasta. Omalla tekemisellään oppija muovaa oppimisensa lopputulosta. Oppijan tulee voida yhdistää uusi tieto omaan aiempaan tietoonsa. Opiskelija, hänen yksilölliset kokemuksensa ja yksilöllinen opiskelutyylinsä on otettava huomioon opiskelussa. Opiskelija on kuitenkin itse vastuussa oppimisestaan. Syvälinen oppiminen vaatii mahdollisuutta käsitellä oppimiskokemuksia yhdessä kokeneiden työntekijöiden ja opettajien kanssa. Yhdessä tekeminen ja yhdessä muiden avulla oppiminen on yhä tärkeämpää, kun työ tehdään entistä useammin erilaisissa tiimeissä.

Myös valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen oppimiskäsitys korostaa opiskelijan aktiivista roolia. Oppiminen perustuu toiminnallisuuteen ja omaehtoiseen aktiiviseen työskentelyyn, jossa käytetään hyväksi ympäristön tarjoamia mahdollisuuksia. Opiskelija on tiedon vastaanottajana valikoiva ja tulkitseva.

Oppimisessa motivaatiolla on keskeinen osuus. Opiskelun alussa opiskelijan tavoitteet määritellään siten, että ne liittyvät kiinteästi opiskelijan aikaisempiin tietoihin ja taitoihin sekä hänen omiin vahvuusalueihinsa. Oppimisen ohjaajana ja tukijana on opettaja, kouluttaja tai avustaja. Oppimistilanteissa opettaja on virikkeiden antaja. Hänen tehtävänä on motivoida opiskelijaa riittävän haasteellisilla tehtävillä.

Oppiminen perustuu yksilön voimavaroille rakentuvaan ihmiskäsitykseen, jossa tunnustetaan ja tunnustetaan kyvyt ja mahdollisuudet. Jotta opiskelijan olisi mahdollista hallita elämäänsä ja luoda elämäänsä yhdenvertaisesti muiden ihmisten kanssa, on hänen erityisominaisuutensa ja tarpeensa otettava huomioon ja mahdollisen vamman aiheuttamat haitat minimoitava.

Opiskelijan on kyettävä tunnistamaan omat tarpeensa, mahdollisuutensa, osaamisensa, velvollisuutensa ja oikeutensa. Hänen on myös pyrittävä hyväksymään itsensä vammastaan huolimatta. Omaa elinympäristöä koskevan tiedon saanti ja mahdollisuus sosiaaliseen kanssakäymiseen ovat perusedellytyksiä oppimiselle, vaikuttamiselle ja elämänhallinnan kehittymiselle.

7. Yhteiset painotukset ja kaikille yhteinen ydinosaaminen

Valmentavassa ja kuntouttavassa opetuksessa ja ohjauksessa voidaan soveltuvin osin ottaa huomioon ammatillisen peruskoulutuksen yhteisiä painotuksia ja kaikille opiskelijoille kuuluvaa yhteistä ydinosaamista. Varsinkin niillä opiskelijoilla, jotka siirtyvät jatkamaan ammatillisessa peruskoulutuksessa, yhteiset painotukset ja ydinosaaminen voivat sisältyä arvioinnin kohteisiin. Seuraavassa on esitetty näistä yhteisistä kokonaisuuksista joitakin luonnehdintoja, joita voidaan käyttää apuna, kun oppilaitoksessa laadi-

taan tavoitteita ja arvioinnin kriteereitä. Tavoitteet valitaan opinnoissa kunkin kohderyhmän mukaisella tavalla.

Yhteisiä painotuksia perustutkintoon johtavassa ammatillisessa koulutuksessa ovat:

- kansainvälisyys
- kestävän kehityksen edistäminen
- teknologia ja tietotekniikka
- yrittäjyys
- laadukas ja asiakaslähtöinen toiminta
- kuluttajaosaaminen
- työsuojelusta ja terveydestä huolehtiminen.

Näiden painotusten mukaiset tavoitteet valitaan ammatillisissa opinnoissa kunkin alan erityispiirteiden mukaisesti, mutta niihin voidaan valmentavassa ja kuntouttavassa opetuksessa ja ohjauksessa perehtyä yleisesti ja soveltuvien osin.

Ydinosaamisen taidot ovat henkilökohtaisia elämänhallinnan taitoja, joita opiskelijat tarvitsevat toimiessaan yhteiskunnan jäsenenä. Ydinosaamisen avulla opiskelija kykenee selviytymään uusista tilanteista. Valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen varsinaiset opintokokonaisuudet sisältävät jo itsessään näiden taitojen tavoitteita. Seuraavia ammatillisen peruskoulutuksen ydinosaamisen taitoja voidaan näkökulmana soveltaa myös valmentavassa ja kuntouttavassa opetuksessa olosuhteet ja opiskelijat huomioon ottaen:

- oppimistaidot
- ongelmanratkaisutaidot
- vuorovaikutus- ja viestintätaidot
- eettiset ja esteettiset taidot.

Oppimistaitojen kehittymiseksi koulutuksen tulee tuottaa opiskelijalle valmiudet elinikäiseen oppimiseen ja halu itsensä kehittämiseen. Opiskelijan on saatava valmiudet arvioida omaa oppimistaan ja osaamistaan sekä suunnitella opiskeluaan. Hänen on saatava valmiudet hankkia, jäsentää ja arvioida tietoa sekä soveltaa aiemmin opittua muuttuvissa tilanteissa.

Ongelmanratkaisutaitojen kehittymiseksi koulutuksen tulee tuottaa opiskelijalle valmiuksia toimia työssään ja ongelmallisissa tilanteissa joustavasti, innovatiivisesti ja uutta luovasti.

Vuorovaikutus- ja viestintätaitojen kehittymiseksi koulutuksen tulee tuottaa opiskelijalle valmiuksia selviytyä erilaisissa vuorovaikutustilanteissa

työelämässä. Opiskelijan on saatava valmiudet selvittää neuvottelutilanteista ja käyttää suullista ja kirjallista viestintää sekä tietotekniikkaa erilaisissa vuorovaikutus- ja viestintätilanteissa.

Yhteistyötaitojen kehittymiseksi koulutuksen tulee tuottaa opiskelijalle valmiudet toimia erilaisten ihmisten kanssa ja tiimin jäsenenä sekä olla joustava ihmissuhteissa ja ottaa huomioon toiset ihmiset. Hänen tulee osata tunnistaa omia ja toisten tunnetiloja ja ottaa niitä rakentavasti huomioon toiminnassaan.

Eettisten ja esteettisten taitojen kehittymiseksi koulutuksen tulee tuottaa opiskelijalle sellaiset valmiudet, että hän osaa käsitellä ja ratkaista eettisiä ongelmia sekä tiedostaa omat arvonsa ja kulttuuriin pohjautuvia kauneusarvoja ja ottaa ne huomioon toiminnassaan. Hän osaa toimia vastuullisesti, oikeudenmukaisesti ja tehtyjen sopimusten mukaisesti. Hän osaa noudattaa työssään ammattietiikkaa, kuten asiakkaita koskevaa vaitiolovelvollisuutta, tietosuojaa ja kuluttajansuojasäädöksiä.